

AZ AMERIKAI BURZSOA MUNKA- TERMELÉKENYSÉGI STATISZTIKA BÍRÁLATA*

A burzsoa munkatermelékenységi statisztika bírálata megmutatja, hogy — bár az USA egyes iparágaiiban a munka termelékenysége nő — a munka társadalmi termelékenysége egészben véve igen lassan növekszik, sőt bizonyos időszakokban erősen csökken.

Ahhoz, hogy a munka társadalmi termelékenységének mutatószámát megkapjuk az USA-ra vonatkozólag, az USA társadalmi termékének az ország munkásöszlétszámához való viszonyát kell megvizsgálnunk.

Vegyük először az USA társadalmi termékét. Az USA-ban kiszámítják a nemzeti jövedelemhez, akkor arra a következtetésre kellene jutnunk. tikusai a társadalmi termék mutatószámaként emlegetnek, csupán durva megközelítése a társadalmi terméknek. Az USA burzsoa statisztikusai a nemzeti össztermékbe a nemzeti jövedelmet, az amortizációt és az adókat számítják bele. Itt meg kell jegyezni elsősorban azt, hogy az USA statisztikusai nyilvánvalóan elferdített formában adják meg a nemzeti jövedelmet. Másodsor, az adókat nem lehet a nemzeti termékbe beszámítani, mivel azok a nemzeti jövedelem újrafelosztását jelentik. Harmadsor, ha a nyers- és tüzelőanyagok értékét és az egyéb anyagráfordításokat nem számítanánk a nemzeti jövedelemhez, akkor arra a következtetésre kellene jutnunk, hogy a fenti termékek nem a nemzetgazdaság össztermeléséhez, hanem viszonylagos tiszta termeléséhez tartoznak. Negyedszer a nemzeti összterméket az USA-ban folyó árakon hozzák nyilvánosságra; ez pedig teljesen lehetetlenné teszi, hogy az adatok dinamikáját megfelelő átszámítások nélküli vizsgáljuk. Ötödször, a nemzeti jövedelembe beleszámított profit nyilvánvalóan csökkentett. A burzsoa statisztikának a nemzeti össztermékre vonatkozó adatait csak e megjegyzések hozzáfűzésével lehet felhasználni. Az adatokat összehasonlító árakra kell átszámítani:

Az USA nemzeti összterméke

Évek	Folyó árakon milliárd dol- lárban	Nagybani árinde- x 1926 = 100	1926. év árain milliárd dollár- ban
1909	34,0	67,6	50,3
1919	77,1	138,6	55,6
1929	103,8	95,3	108,9
1939	91,3	77,1	118,4
1949	255,6	155,0	164,9

A tábla azt mutatja, hogy 1919-től 1929-ig az évi nemzeti össztermék 53,3 milliárd dollárral, 1929-től 1939-ig 9,5 milliárd dollárral, 1939-től 1949-ig pedig 46,5 milliárd dollárral növekedett.

A nemzeti össztermék növekedése tehát — még a hivatalos adatok szerint is — az 1929-től 1939-ig terjedő tíz év alatt csaknem hatszor kisebb volt, mint a megelőző tíz év alatt (1919—1929). Ezt a tényt az USA burzsoa statisztikusai elhallgatják. A következő tízéves időszakban (1939—1949), melyre a háború esik, a termék növekedése nem érte el az 1919—1929 közötti időszakban végbement növekedés színvonalát. Így tehát sem a második világháború, sem a fegyverkezési politika nem tudta megállítani az USA-ban azt a csökkentést, mely a nemzeti termék termelésének ütemében mutatkozott.

Ebben nem kis szerepet játszik a társadalmi munkatermelékenység növekedési ütemének csökkenése. Ugyanaz alatt a tíz év alatt (1919-től 1929-ig), miatt a nemzeti össztermék 96%-kal nőtt. (55,6 milliárd dollárról 108,9 milliárdra), a munkások száma az egész nemzetgazdaságban 14%-kal nőtt, nem számítva a munkanélkülieket. Ez azt jelenti, hogy a munkatermelékenység növekedése a tíz év alatt csaknem 72%-os volt. A következő tíz évben (1929—1939) azonban a munkatermelékenység növekedése csak kb. 12%-os volt. A második világháború alatt és a háborúutáni években (1939—1949), az USA-ban a munkások száma 31%-kal nőtt meg. A társadalmi munkatermelékenység tehát a 1939-től 1949-ig terjedő tíz év alatt az USA-ban csupán 6%-kal növekedett.

Ilyen szánalmas képet nyújt a társadalmi munkatermelékenység „növekedésének” üteme. Ez az eredmény születik a sokat magasztalt amerikai technikának a nemzetgazdaság különböző ágaiban való alkalmazásából a kapitalista termelés mély ellentmondásainak körülményei között.

Ezek a tények alátámasztják Leninnek a társadalmi munkatermelékenység növekedési ütemére vonatkozó megállapításait. Lenin ezt írta:

„Milyen hatalmas tömegmunka vész el jelenleg a kapitalista termelés rendszertelensége, kaotikussága miatt! A piaci szükséglet nem ismerése folytán milyen sok idő vész el addig, míg a nyersanyag száz kereskedőn és viszonteladón keresztül eljut a gyárosokhoz! Nemcsak egy csomó idő vész el, hanem maguk a termékek is tönkremennek és elpusztulnak. Hát még azok az idő- és munkaveszteségek, melyek a késztermékeknek a fogyasztókhoz való eljutásáig keletkeznek annak a rengeteg kicsinybeni közvetítőnek útján, aki szintén nem ismeri a vásárlók szükségleteit és ennélfogva nemcsak sok felesleges munkát végez, hanem sok felesleges bevásárlást, utazást, stb-t.”¹

Ahhoz, hogy statisztikailag kifejezzük és elemeire bontsuk a társadalmi munkatermelékenység tényezőit, mindenekelőtt a munkaráfordítások szerkezetét kell tanulmányoznunk az adott országban. Ebből a célból statisztikailag ki kell fejeznünk a munka terjedelmét a termelés területén és a gazdaság egyéb (nem termelési) területein. Ezeket az adatokat mutatja az USA-ra vonatkozólag a következő tábla.

¹ Lenin. Művei, 20. kötet, 135. o'd., oroszul.

A foglalkoztatottak száma az USA-ban
(millió fő)

	1909	1919		1950
1. A termelés területe*	27	28	30	35,6
2. Nem termelési terület	12	16	20	29,4
Összesen	39	44	50	65
A nem termelési területen foglalkoztatottak száma a foglalkoztatottak összes számának százalékában	31	36	40	46

*Az adat a mezőgazdaságban (a termelés területén) foglalkoztatottak számát is magában foglalja, a „segítő családtagok”-kal együtt.

Az 1909 és 1919 közötti időszakra vonatkozólag nincsenek olyan adatok, amelyeket össze lehetne hasonlítani az 1950. évvel. Ezért a táblán az 1909. évekre fizetési adatokat adottunk meg az összehasonlítás céljából. Mivel 1929-re vonatkozólag vannak a megelőző évekkal összehasonlítható adataink is, 1950-nel összehasonlíthatók is, ezért lehetővé vált két dinamikus sor felépítése (1909—1929. évekre és 1929—1950. évekre).

A tábla azt mutatja, hogy 1909-től 1950-ig a nem termelési területen foglalkoztatottak száma az USA-ban 12 millióról 29,4 millióra, azaz 2,5-szeresére nőtt. A nem termelési területen foglalkoztatottak számának aránya az összes foglalkoztatottak számához viszonyítva 31%-ról 46%-ra nőtt.

Ha pedig csak a bér munkából élő személyek számát vesszük, akkor a nem termelési területen foglalkoztatottak százaléka még nagyobb lesz: 1929-ben 44% és 1950-ben 49%.

Ezek a munkatermelékenység alakulásának sajátosságai az imperializmus korszakában. Lenin „Az imperializmus, mint a kapitalizmus legfelsőbb foka” c. halhatatlan értékű zseniális munkájában Anglia példáját idézte, ahol a termelő lakosság százaléka 50 év alatt (1851—1901) $\frac{1}{3}$ -ára csökkent. Bármilyen nagy propagandát fejtenek is ki a termelés növekedésére vonatkozólag, az USA-ban is csökken az anyagi termelés területén foglalkoztatott személyek százaléka.

A kapitalizmus általános válságának körülményei között a munkatermelékenység alakulásának ismét megvannak a maga sajátosságai.

*

A munkatermelékenység alakulásának első sajátossága a kapitalizmus általános válságának korszakában abból ered, hogy ebben a korszakban krónikus jelenség a vállalatok nem teljes kihasználása. A vállalatok nem teljes kihasználása a maga részéről a munkatermelékenység növekedési ütemének abszolút és viszonylagos csökkenéséhez vezet. A munkatermelékenység ilyen alakulása azt jelenti, hogy fokozottan rosszabbodik a kapitalista társadalom termelési erőinek kihasználása. Ennek következtében az alaptőke amortizációja és a termékegységre eső ú. n. állandó ráfordítások jelentős mértékben

megnövekednek. Ez azt jelenti, hogy nő a kapitalista termelési költségek megfelelő aránya.

A vállalatok krónikus kihasználatlansága csökkenti az évi munkatermelékenységet, tekintet nélkül arra, hogy a berendezések óránkénti termelékenysége nő. A krónikus kihasználatlanság körülményei között a kisegítő üzemek üzemi költségeinek és szolgáltatásainak aránylagos súlya megnövekszik, ez pedig a társadalmi munkatermelékenység csökkenését fejezi ki.

A vállalatok krónikus kihasználatlansága a munkatermelékenységnek nem csak abszolút csökkenését okozza, hanem viszonylagos csökkenését is (a munkatermelékenység növekedése elmarad a technikai színvonal emelkedése mögött).

Ezt a következő példán világítjuk meg. Jelöljük az adott országban előállított társadalmi terméket P -vel, az ország energia-kapacitásának terjedelmét M -mel, a foglalkoztatott munkások számát pedig T -vel. Akkor a tár-

sadalmi munkatermelékenységet $\frac{P}{T}$ -vel fejezhetjük ki, a munka energia-ellátását pedig $\frac{M}{T}$ -vel.

Igy a munkatermelékenység színvonala és a munka energia-ellátottságának színvonala közötti arány a következővel lesz egyenlő:

$$\frac{P}{T} : \frac{M}{T} = \frac{P}{M}$$

Ez a mutatószám az (árban kifejezett) termelésnek 1 kW vagy 1 lóerő energia-kapacitással osztott mennyiségét adja. Az 1 kW energia-kapacításra eső termelésnek ez a mennyisége, mint látjuk, a munkatermelékenység és a technika színvonalától függ és végső fokon a technika kihasználtságát jellemzi.

A burzsoa statisztikusok azonban, akik agyondicsérik az USA magas technikai és munkatermelékenységi színvonalát, óvakodnak összehasonlítani a munkatermelékenység színvonalát a technika színvonalával, mivel ez az összehasonlítás nyilván feltárja a kapitalizmus rothadtságát, a munkatermelékenység növekedési ütemének elmaradottságát a technikai színvonal emelkedési ütemétől.

A fent mondottak alátámasztására a következő statisztikai adatokat idézzük.

1929-ben az USA feldolgozó iparának össztermelése 1926. évi áron 72,6 milliárd dollárt tett ki, 1939-ben pedig csupán 71,4 milliárd dollárt, vagyis majdnem 2%-kal kevesebbet. Ugyanaz alatt az idő alatt a munkagépeket ellátó energia-kapacitás az 1929. évi 42,9 millió lóerőről 1939-re 53,6 millió lóerőre, vagyis 24,9%-kal nőtt.² A munkások létszáma 8,4 millióról 7,9 millióra, vagyis 6%-kal csökkent. Ez azt jelenti, hogy a technikai színvonal 32%-kal emelkedett, a munka termelékenysége 5%-kal nőtt, az

² Azoknak az adatoknak alapján számítottuk ki, melyeket a „Sixteenth Census of the United States” c. amerikai kiadvány I. kötetének 20. oldalán teletk közzé.

I löerőre eső termelés pedig 21%-kal csökkent. Ilyen a képe annak a legfontosabb mutatószámoknak, amely a technika növekedése és technikai kihasználásának lehetősége közötti egyre fokozódó ellentmondást fejezi ki. Ilyen képet mutatnak a munkatermelékenység csökkenésére vonatkozó adatok a technikai színvonalal összehasonlítva. Ez a munkatermelékenység alakulásának első sajátossága a kapitalizmus általános válságának körülményei között.

A munkatermelékenység alakulásának második fontos sajátossága a kapitalizmus általános válságának körülményei között az, hogy a munkatermelékenység növekedését egyre inkább a munka intenzitásának fokozása okozza. A munka intenzitása sokszorta gyorsabban nő, mint ahogy ez az évi munkatermelékenység szokásos mutatószámaiból kitűnik. A munkások által teljesített munka intenzitásának növekedése mellett az évi társadalmi és ágazati munkatermelékenység növekedése jelentéktelen.

Lenin rendkívül szemléltetően és mélyenszántóan jellemezte a munka intenzitásának gyors növekedését az USA-ban. 1914-ben „A Taylor-rendszer — az ember elnyomása a gép által“ c. cikkében Lenin a következőket írta: „A filmezőgépet rendszeresen a legjobb munkások munkájának tanulmányozására és a munka intenzitásának fokozására, vagyis a munkás erősebb „hajszolására“ használják fel.“³ Lenin miután rámutatott arra, hogy az ilyen észszerűsítés következményeképpen a munkás negyedannyi idő alatt végzi el munkáját, a következőket írta:

„Milyen nagyszerű eredménye a munkatermelékenységnél! ... a munkásnak kifizetett bért azonban nem négyszeresére emelik, hanem legjobb esetben másfélszeresére és azt is *csak a legelső időben*. Amint a munkások hozzászoknak az új rendszerhez, a munkabért ismét a régi színvonalra szállítják le. A kapitalista hatalmas nyereségre tesz szert, a munkás pedig négyszer olyan intenzíven dolgozik, tehát négyszer olyan gyorsan meríti ki idegeit és izmait.“⁴

A taylorizmus és a fordizmus a termelés kapitalista szervezetének rendszerei, a munka intenzitásának óriási mértékű fokozása céljából jöttek létre az USA-ban. Az USA-ban a munka termelékenységének emelkedését sokkal inkább kíséri a munka intenzitásának növekedése, mint a többi kapitalista országban. Ezért az USA-ban a munkatermelékenység kérdését lényegében a munka intenzitásának kérdése váltja fel.

A burzsoa statisztikusok minden módon igyekeznek eltitkolni a munka intenzitásának közvetlen, tömegmértéű adatait (a gépi felszerelések egy munkásra eső mennyiségét, a gépi felszerelések munkájának gyorsaságát). A burzsoa statisztikusok azonban nem titkolhatják el a munka intenzitásának növekedésére vonatkozó közvetett mutatószámokat. Sok esetben a kapitalista monopóliumok felemelik a tisztviselők létszámát azért, hogy ezáltal hatást gyakoroljanak a munkások munkájának intenzitására.⁵

A következő adatok is azt támasztják alá, hogy az imperializmus éveiben a tisztviselők száma emelkedett:

³ Lenin Művei, 20. kötet, 134. old., oroszul.

⁴ U. o. 135. old.

⁵ Lenin: Az imperializmusról szóló füzetek, 1939, 117. old.

A tisztviselők számának változása a munkások számához viszonyítva, százalékban, az USA-ban 1899-től 1947-ig⁶

Iparágak megnevezése	1899	1937	1947
1. Vaskohászat	5,9	11,4	14,5
2. Gépgyártás	9,9	20,4	24,6
3. Gépkocsi-ipar	5,0	12,4	19,7
4. Gumiipar	6,7	15,4	20,7
Feldolgozóipar együtt	7,7	14,2	20,0
Kitermelőipar együtt	7,3*	10,5**	

*1902 évi adat,
**1909. évi adat.

A táblázat azt mutatja, hogy az imperializmus évei alatt megnövekedett a tisztviselők aránylagos súlya, minthogy a munka intenzitásának növekedéséhez — melyet a burzsoázia apologetikusai a munka „észszerűsítésének” neveznek — kevesebb munkás, de több tisztviselő kell.

Jellemző, hogy a tisztviselők száma az összes fenti iparágakban megnövekedett, de leginkább a gépkocsigyártásban. A 2500 főnél többet foglalkoztató nagyvállalatoknál a tisztviselők százalékaránya eléri a 22-t. Ez azt jelenti, hogy a nagyvállalatok kapitalistái sokkal inkább törekszenek a munka intenzitásának emelésére.

Meg kell még említeni egy jelenséget, amely a munka intenzitásának növekedésével van kapcsolatban. 1919-től az USA feldolgozóiparában a munkások abszolút száma csökken. Az USA burzsoa statisztikusai jobbnak látják, hallgatni erről, a kapitalizmus általános válságára rendkívül jellemző tényről. Ez a tény azonban megmutatja az USA-ban lévő tömeges, krónikus munkanélküliséget. A termelés növekedésével egyidejűleg a munkások létszáma változatlan marad, sőt egyes iparágakban csökken, a foglalkoztatott munkások munkájának intenzitása pedig hatalmas mértékben fokozódik. Az USA feldolgozóiparában foglalkoztatott munkások számának alakulásában két időszakot különböztethetünk meg. A XX. század elejétől az első világháború kezdetéig a munkások száma az egész feldolgozóiparban csaknem 40%-kal, egyes iparágakban pedig még ennél is nagyobb mértékben növekedett. Azonban bekövetkezett az imperializmus újabb szakasza — a kapitalizmus általános válsága — és a munkások számának alakulása kissé más jellegűt öltött. 1919-től 1939-ig például az USA feldolgozóiparában foglalkoztatott munkások száma 6%-kal csökkent.

A feldolgozóipari vállalatoktól elbocsátott munkások talán a nemzetgazdaság egyéb ágaiba mentek át? Ismeretes, hogy 1929-től 1939-ig a munkások és alkalmazottak száma több, mint 2 millióval csökkent az USA egész gazdaságában (az államgépezet kivételével, ahol munkások alig vannak alkalmazásban).

⁶ Az adatokat a következő munkák alapján számítottuk: **Fabricant**, „Employment in Manufacturing 1899—1939”, 1942, valamint „Census of Manufactures”, 1947. I. kötet, és „General Summary”, 1950, 24. old.

Igy alakult a helyzet a második világháború előtt. De a háborúutáni időszak egyes éveiben is csökkent az USA feldolgozóiparában foglalkoztatott munkások abszolút száma. 1947 decemberétől 1949 decemberéig ez a szám 11,7%-kal csökkent. A gépgyártásban foglalkoztatott munkások száma 1948 decemberétől 1949 decemberéig 21%-kal, a hajógyártásban foglalkoztatottaké pedig 1948 januárjától 1949 decemberéig 52%-kal csökkent.

Míg a monopóliumok előtti korszakban a munkatermelékenység emelkedése egyszerűen csak növelte a munkanélküliséget, addig a jelenlegi helyzetben valóságos csapás a kapitalista országok — különösen pedig az USA — munkásosztálya számára. A munkatermelékenység emelkedése közvetlenül a munkanélküliség növekedését, milliók éhezését, a munkabérek csökkenését és a munka intenzitásának fokozását jelenti. Az USA burzsoá közgazdászai és statisztikusai éppen azért magasztalják a munkatermelékenység emelkedését, hogy ezáltal elrejtsek az USA széles néptömegei elől azokat a valóságos bajokat, melyeket a munkatermelékenység emelkedése hoz a munkásokra a kapitalizmus általános válságának időszakában. Az USA burzsoa közgazdászai és statisztikusai éppen azért kapaszkodnak a kompenzáció hírhedt elméletébe, hogy úgy tüntessék fel, mintha az elbocsátott munkások beléphetnének más munkába. A jobboldali szocialisták — az imperializmus e lakójai — éppen azért propagálják a munkatermelékenység kapitalista módon végrehajtott emelését, hogy ezáltal a munkásosztály további elszegényedését és a kapitalisták további gazdagodását segítsék elő.

Az USA burzsoa statisztikája tagadja a munkatermelékenység és a munkanélküliség közötti kapcsolatot. Sőt, mi több, igyekszik „bebizonyítani“ a munkásoknak, hogy a „teljes“ foglalkoztatottság elérése érdekében harcolniok kell a munkatermelékenység emeléséért. A valóságban azonban — különösen a kapitalizmus általános válságának viszonyai között — a munkatermelékenység mindenfajta emelése oda vezet, hogy a foglalkoztatottság egyre kevésbé lesz teljes.

A munkatermelékenység és a munkanélküliség növekedése között közvetlen kapcsolat van az USA mezőgazdaságában is. Az iparral szemben a különbség csak az, hogy a mezőgazdaságban a munkatermelékenység növekedésének hatása sokkal erősebb. A munkatermelékenység növekedése a mezőgazdaságban először is munkanélkülivé és a mezőgazdaság számára szükségtelessé tesz sokezer mezőgazdasági munkást. Másodsor ez a folyamat érinti a farmercsaládok tagjait is, akik feleslegessé válnak saját gazdaságukban. Harmadszor a munkatermelékenység növekedése az USA mezőgazdaságában sokezer farmer tönkremenéséhez vezet. Ezek a farmerek szintén a városokba húzódnak munkát keresni. Végül, negyedszer, a munkatermelékenység növekedése okozza a sokmillió farmercsalád között növekvő rejtett túlnépesedést.

Mindazokat a tételeket, melyeket a munkatermelékenység és a munkanélküliség növekedése közötti kapcsolatról fent kifejtettünk, magának az USA burzsoa statisztikájának adatai támasztják alá, ha azokat helyes gazdasági elemzésnek vetjük alá.

Ennek a kapcsolatnak jellemzésére közöljük a következő táblát:

A munkatermelékenység és a termelés növekedési ütemének összehasonlítása az USA mezőgazdaságában?

	1909—1919 (1909 = 100)	1919—1929 (1919 = 100)	1929—1939 (1929 = 100)	1909—1939 (1909 = 100)
1. A mezőgazdasági termelés fizikai terjedelme	111	115	104	133
2. Évi munkatermelékenység	123	113	109	151
3. A mezőgazdaságban dolgozók száma	91	102	95	88

1909-től 1939-ig a munkatermelékenység 51%-os emelkedésének következtében a mezőgazdaságban foglalkoztatott munkások száma 12%-kal csökkent.

A munkáslétszám abszolút csökkenésének folyamata hamarabb kezdődött el az USA mezőgazdaságában, mint iparában.

Ezzel egyidejűleg csökkent az USA mezőgazdasági termelésének növekedési üteme is (a növekedési ütem 30 év alatt 3-szor kisebbre csökkent). A munka termelékenységének növekedési üteme $2\frac{1}{2}$ -szer kisebbre csökkent. A munkatermelékenység növekedési ütemének csökkenését a munkások abszolút számának csökkenése kísérte.

A burzsoa statisztikusok természetesen nem állítanak össze olyan táblákat, amelyek a munkatermelékenység növekedési ütemét a termelés növekedési ütemével hasonlítják össze. Mint a tábla elemzése mutatja (a termelés és a munkatermelékenység növekedési ütemének egyszerű összehasonlítása), amelyet ha gazdaságilag helyesen végeztek, leleplezik a kapitalista termelés kizsákmányoló lényegét. Ezért az USA burzsoa statisztikusai minden módon igyekeznek elkerülni az ilyen összehasonlítást. A burzsoa statisztikusoknak a tények elleplezésében segítségére vannak a matematikai statisztikával végzett különböző mesterkedések, különösen az általuk nem helyesen alkalmazott korrelációs koefficiens. Fabricant, burzsoa statisztikus és közgazdász például minden módon igyekszik megkerülni és elhallgatni a termelés és a termelékenység növekedési ütemének összehasonlítását és arra a rendkívül „mély” következtetésre jut, hogy a foglalkoztatottak száma és a munkatermelékenység közötti korrelációs koefficiens 0,31-gyel egyenlő, azaz a kettő között igen jelentéktelen kapcsolat van. Így pusztán matematikai műveletek segítségével, minden gazdasági elemzés nélkül igyekszik Fabricant bebizonyítani, hogy hiányzik a kapcsolat ott, ahol a valóságban mély összefüggés van. Ebben természetesen nem a matematika a hibás, hanem a kapitalista apologetika.

*

Vegyük a munkatermelékenység alakulásának harmadik sajátosságát a kapitalizmus általános válságának körülményei között.

Ez a sajátosság abban rejlik, hogy a munkanélküliség növekedése és különösen a részleges munkanélküliség számának növekedése, oda vezet, hogy

az óránkénti munkatermelékenység meghaladja az évi munkatermelékenység növekedési ütemét. Ez olyan látszatot kelt, mintha a munka termelékenysége jelentősen emelkedett volna. Ez a látszat azonban rögtön eltűnik, mihamarabb az évi munkatermelékenység megbízható mutatószámát vizsgáljuk meg.

A társadalmi munkatermelékenység kiszámításánál már a monopóliumok előtti kapitalizmus korszakában is figyelembe kellett venni a munkanélüliek számát, de különösen fontosá vált ez a kapitalizmus általános válságának körülményei között. E körülmények között akkor is figyelembe kell venni a munkanélüliek számát, ha a munkatermelékenységet ágazonként határozzuk meg, mivel jelenleg az egy tényleges munkásra eső munkatermelékenység a tényleges munkatermelékenységhez viszonyítva túlságosan magas annak következtében, hogy a munkanélüliek tartalékerege állandóvá vált és hogy — ebből kifolyólag — a munkaező bizonyos része állandóan vesztegel. Ezért a munkanélüliek számának megelőzése megnöveli a tényleges munkatermelékenységet.

Mindez azt mutatja, hogy a társadalmi munkatermelékenység tényleges növekedése sokkal kisebb, mint az időegységre eső termelési teljesítmény. Ezért az USA burzsoa statisztikusai durván meghamisítják a munkatermelékenység adatait akkor, amikor a munkatermelékenység kiszámításánál nem veszik figyelembe a munkanélüliek számát. Annak érdekében, hogy a munkatermelékenység mutatószámával a társadalmi munkatermelékenységet fejezzük ki, a termelést a munkások összes számához kell viszonyítanunk, a munkások összes számába a munkanélülieket is beleértve. Az USA burzsoa statisztikusai ilyen számításokat nem végeznek, minthogy ezek a számítások igen kedvezőtlen képet nyújtanának a munkatermelékenység helyzetéről az USA-ban.

A kapitalizmus általános válságának körülményei között a munkatermelékenység alakulásának harmadik sajátossága is kapcsolatban van a részleges munkanélüliséggel. Az amerikai közgazdászok és statisztikusok azt mondhatják, hogy a munkatermelékenység kiszámításánál valamennyi munkást számbavettek (azaz a részleges munkanélülieket is), ebből a szempontból tehát semmit sem lehet szemükre vetni. Azonban az amerikai közgazdászok és statisztikusok az évi munkatermelékenység mutatószáma helyett (rendszerint) az óránkénti munkatermelékenység mutatószámát alkalmazták. Ez azt jelenti, hogy csak a munkaidőt veszik számba és figyelmen kívül hagyják azt a naptári időszakot, melynek folyamán a munkaidőt nem használták ki. A monopóliumok előtti kapitalizmus idején a munka naptári ideje és ennek kihasználatlanul hagyott része között jelentéktelen volt a különbség. A kapitalizmus általános válságának körülményei között azonban, amikor az adott naptári időszak (hét, év) folyamán a munkára fordított idő szakadatlanul csökken (vagyis amikor részleges munkanélüliség van), távozik a munkatermelékenység kiszámításához a munkára fordított időt használjuk fel. A munkára fordított idő egységére számított munkatermelékenység megnöveli a tényleges munkatermelékenységet. A tényleges munkatermelékenység mutatószáma (a részleges munkanélüliség feltételei között) csak a naptári időszakra számított munkatermelékenység — vagyis az évi munkatermelékenység — lehet.

A részleges munkanélküliség tehát hatással van a munkatermelékenység alakulására abból a szempontból, hogy az óránkénti munkatermelékenység elszakad az évi munkatermelékenység alakulásától. Így az óránkénti munkatermelékenység a válságosnál nagyobbban tünteti fel a munkatermelékenységet. Az USA burzsoa statisztikusai igyekeznek elcsúsztatni a főlétt a tény fölétt. Fabricant burzsoa statisztikus például, a részleges munkanélküliséget igyekezőven igazolni, a következőket írja:

„Az óraszám e csökkenése lehetővé teszi az irányítás módszereinek megjavítását, a gépek tökéletesítését és egyéb tényezők felhasználását.”⁸ Azonban Fabricant kénytelen elismerni, hogy ez valamikor a távoli múltban volt így, amikor a munkanap igen hosszú volt. De mi készíti a kapitalistákat a munkahét megrövidítésére most, amikor ez már amúgyis rövid? Azt hihetnénk, hogy erre tüstént kapunk valami más magyarázatot.

„Az utóbbi években — írja Fabricant — a munkaórák csökkentése... azért történik, hogy ezáltal több munkást foglalkoztassanak és elősegítsék a munkanélküliség felszívódását.”⁹

Nem világos-e ezek után, hogy az óránkénti munkatermelékenység alkalmazása kísérlet annak a befolyásnak leplezésére, melyet a munkanélküliség a munkatermelékenység csökkenésére gyakorol? Nem világos-e, hogy az ilyen mutatószám alkalmazása kísérlet a munkatermelékenység adatainak megsejlesztésére?

Az évi munkatermelékenység egyes elemeinek (az évi munkaórák számának, az óránkénti munkatermelékenységnek) vizsgálata azt mutatja, hogy az évi munkatermelékenység alakulása ellentmondásos, mert bár az óránkénti munkatermelékenység nő, az évi munkaórák száma állandóan csökken. Ez a csökkenés a részleges munkanélküliek, vagy (ahogy az USA-ban szeretik mondani) a nem teljes munkaidőben dolgozók számának növekedését tükrözi vissza. Ezek között a feltételek között az óránkénti munkatermelékenység nem fejezi ki a munkatermelékenység alakulását, minthogy nem veszi számításba a részleges munkanélküliséget.

Az USA burzsoa statisztikusai természetesen nem vonják le ezeket a következtetéseket. Ellenkezőleg, azon fáradoznak, hogy előtérbe helyezték az óránkénti munkatermelékenység mutatószámát. Felmerül a kérdés, hogy mi legyen akkor az évi munkatermelékenység mutatószámával, amely a munkatermelékenység legjellemzőbb mutatószáma, különösen a kapitalizmus általános válságának körülményei között. Az évi munkatermelékenységről az USA statisztikusai jobbnak vélik hallgatni.

Az óránkénti munkatermelékenység mutatószáma azonban teljesen elferdíti a munkatermelékenység tényleges alakulását.

Hogy az óránkénti munkatermelékenység növekedési üteme mennyire elszakadt bázisától, az évi munkatermelékenységtől, azt a következő adatok mutatják. Míg az évi munkatermelékenység 1929-től 1939-ig 4%-kal növekedett az USA feldolgozóiparban, addig az óránkénti munkatermelékenység 31%-kal emelkedett ugyanaz alatt az idő alatt.

Az amerikai burzsoa statisztika tehát, azért, hogy az évi munkatermelékenység helyett az óránkénti munkatermelékenység adatait használja, erősen megemeli a tényleges munkatermelékenységet. A kritikai elemzés leg-

⁸ Fabricant: „Employment in Manufacturing, 1899—1939”, 1942, 12. old.

⁹ U. o., 14. old.

első fontos feladata az, hogy a mutatószámok összetevő elemeinek feltárása útján leleplezze az adatoknak ezt a megnövelését, azaz nyilvánvaló meghamisítását.

*

A fent emondottakból az alábbi általános következtetéseket lehet levonni:

1. A kapitalizmus (különösen pedig a kapitalizmus általános válságának) körülményei között nem tanulmányozhatjuk a munkatermelékenységet anélkül, hogy ne vizsgálnánk meg a társadalmi munkatermelékenységet, mert ez a valódi helyze: meg szépítéséhez vezetne.

2. A társadalmi munkatermelékenységet nem lehet csupán egy gazdasági ág keretei között vizsgálni. Figyelembe kell venni az egész nemzetgazdaságot és az ország összes munkását. Csak ezzel a módszerrel lehet feltárni a „főlösi:eges“ munka hatalmas tömegeit.

3. A társadalmi munkatermelékenység tanulmányozása a kapitalizmus viszonyai között annak a hatásnak vizsgálatát jelenti, melyet a kapitalizmus alapvető ellentmondása (a termelés társadalmi jellege és a kisajátítás egyéni jellege közötti ellentmondás) gyakorol a munkatermelékenységre. Ez az ellentmondás az imperializmus korszakában — különösen pedig a kapitalizmus általános válságának korszakában — rendkívül kiéleződött. A társadalmi munkatermelékenységet ezek között a feltételek között csak a technika és a munkabér színvonalával, a munka intenzitásának fokozódásával és a munkanélküliség alakulásával szoros kapcsolatban vizsgálhatjuk. Nem érthetjük meg a munkatermelékenység alakulásának sajátosságait a kapitalizmus általános válságának körülményei között, ha nem vesszük figyelembe a vállalatok krónikus kihasználatlanságát, valamint a teljes és részleges munkanélküliséget.

4. Az USA burzsoa statisztikusai meghamisítják a munkatermelékenység valóságos színvonalát és valóságos növekedési ütemét.

A MAGYAR-SZOVJET KÖZGAZDASÁGI SZEMLE

legújabb számának tartalmából:

Buzás József: A Moszkvai Nemzetközi Gazdasági Értekezlet jelentősége.

A. G. Zverjev: A Szovjetunió 1952. évi költségvetése

Kádár Iván: Az 1929-33-as válság néhány magyarországi sajátossága

Vilček Jenő: Önköltségcsökkentés és minőségváltozás

J. Kaszimovszkij: A szocialista gazdaságosság utjai

Megrendelhető a kiadóhivatalban: V., Kossuth Lajos-utca 20.

Telefon: 183-930